

Peer reviewed Journal

Volume 11 Issue 23

ISSN 2231-5176

Journal of Research and Development

Multidisciplinary International Level Research Journal

December-2021 Volume-11 Issue-23

*Mahatma Gandhi, Rajawade Mahatma, Keshavnagar, 06/09/21,
B. R. Ambedkar - Thoughts and works*

Chief Editor

Dr. H. V. Bhote

Ravichandran Survey No-101/I, Plot
No-23, Mundada Nagar, Jalgaon (M.S.) 425102

Editor

Mr. Shashikant Jagtap

HC, Principal,

Chhatrapati Shri Chhatra Mahavidyalaya,
Kalamb, Dist. Chhatrapati (M.S.) 425102

Executive Editor

Dr. Anant Dharwadkar

Dr. Haghannath Ghadge

Mr. Anil Jagtap

Address

Ravichandran Survey No-101/I, Plot, No-23, Mundada Nagar, Jalgaon (M.S.) 425102

CONTENTS

Sr. No.	Paper Title	Page No.
1	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे महिला सक्षमीकरणविषयक विचार प्रा. डॉ. देविदास मल्हारी शेते	1-4
2	डॉ. भीमराव अम्बेडकर के विचारों की वर्तमान समय में प्रसंगिकता सरताज सिंह	5-9
3	छत्रपति शाहू महाराज का सामाजिक कार्य प्रा. जाधव जे. बी.	10-13
4	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे दलित कवितेवरील प्रभाव साईप्रसाद मधुकर पंडीत	14-17
5	महात्मा जोतीराव फुले यांचे मराठी साहित्यातील योगदान व्हसमने सुरेखा बसाप्पा	18-20
6	जलव्यवस्थापन : शिवकाल ते वर्तमान संदर्भ प्रा. डॉ. पी. आर. वाणी	21-24
7	राजर्षी शाहू महाराजांचे :- शेती विषयक कार्य लेफ्ट. डॉ. पावडे खोब्राजी वामनराव	25-27
8	राजर्षी छत्रपती शाहू महाराज एक थोर विचारवंत श्रीमती नाटकर संगीता शेषराव	28-33
9	महात्मा जोतीराव फुले यांचे शेती विषयक विचार प्रा. प्रकाश साहेबराव काळवणे	34-36
10	महात्मा ज्योतीराव फुले आणि स्त्रीशिक्षण : एक अभ्यास प्रा. डॉ. हनुमंत तुकाराम माने	37-39
11	राजर्षी शाहू महाराजांचे आर्थिक विचार- एक अभ्यास डॉ. एन. व्ही. होदलूरकर	40-45
12	डॉक्टर बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या आर्थिक विचारांचा परामर्श डॉ. जाधव मीनाक्षी भास्कर	46-49
13	राजर्षी शाहू महाराजांचे शिक्षण विषयक विचार आणि कार्य प्रा. डॉ. श्रद्धानंद बा. माने, डॉ. सुरेश चंद्रकांत मेहेत्रे	50-52
14	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे कृषीविषयक विचार : एक अभ्यास प्रा. डॉ. अनंत नरवडे	53-56
15	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर 'नदी जोड' संकल्पना व जलनिती आणि आजचे वास्तव एक भौगोलिक दृष्टिकोन प्रा. कळसकर मनिषा पद्ममाकर	57-61
16	महात्मा फुले यांचे शेती व शेतकरी विषयक विचारांचे विश्लेषणात्मक अध्ययन Dr. Subhash Taterao Pandit	62-65

डॉक्टर बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या आर्थिक विचारांचा परामर्श

डॉ. जाधव मीनाक्षी पास्कर

अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख शि. महर्षी ज्ञानदेव मोहोरकर महाविद्यालय, कळंब ता. कळंब जि. उस्मानाबाद 413507

Jadhavminakshi83@Gmail.com

प्रस्तावना :

भारतीय राज्यघटनेचे शिल्पकार आणि दलित उद्धारक म्हणून डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर सर्वांना सुपरिचित आहेत. त्याचबरोबर त्यांनी अर्थशास्त्र म्हणून ओळखले जाते. त्यांचा मुख्य विषय अर्थशास्त्र होता. त्यांनी अर्थशास्त्रविषयी अनेक विचार मांडले. डॉ. आंबेडकर हे भारतातील श्रेष्ठ अर्थशास्त्रज्ञ होते. अर्थशास्त्रामध्ये नोबेल पारितोषिक प्राप्त अर्थशास्त्रज्ञ अमर्त्य सेन बाबासाहेब आंबेडकरांना गुरु मानतात. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर सन 1905 मॅट्रिक परीक्षा उत्तीर्ण झाले. जानेवारी 1908 मध्ये मुंबई विद्यापीठाच्या एलफिस्टन महाविद्यालयात प्रवेश घेतला. 1912 सली त्यांनी अर्थशास्त्र आणि राज्यशास्त्र यामध्ये पदवी मिळवली. 1913 रोजी बडोदा संस्थानाच्या अधिकाऱ्यांनी परदेशात अभ्यास करण्यासाठी फक्त चार विद्यार्थी निवडले त्यामध्ये, भीमराव आंबेडकर एक होते. त्यांनी एकूण 32 पदव्या मिळवल्या. 1920 मध्ये डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर पुन्हा इंग्लंडला गेले. जून 1921 मध्ये लंडन विद्यापीठाने त्यांना एम.एससी अर्थशास्त्र ही पदवी प्रदान केली. मार्च 1923 मध्ये लंडन विद्यापीठाने त्यांचा 'रुपयाची समस्या' : उगम आणि उपाय हा प्रबंध मान्य करून डी.एससी अर्थशास्त्र ही पदवी प्रदान केली ही पदवी प्राप्त करणारे आंबेडकर हे पाहिले भारतीय होते.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर हे भारतीय अर्थशास्त्रज्ञ, न्यायशास्त्रज्ञ, राजनीतिज्ञ, तत्त्वज्ञ, आणि समाजनुधारक होते. त्यांनी दलित चळवळीला प्रेरणा दिली आणि अस्पृश्य दलित लोकांविरुद्ध होणारा सामाजिक भेदभाव नष्ट करण्यासाठी चळवळ उभारली. तसेच माहिळांच्या आणि कामगारांच्या हक्कांचे समर्थन केले. ते ब्रिटिश भारताचे मजूर मंत्री, स्वतंत्र भारताचे पहिले कायदेमंत्री, भारतीय संविधानाचे शिल्पकार, भारतीय बौद्ध धर्माचे पुनरुज्जीवन होते. देशाच्या विविध क्षेत्रात दिलेल्या योगदानामुळे त्यांना आधुनिक भारताचे शिल्पकार असेही म्हणतात.

संशोधन विषयाची निवड :-

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांची अर्थशास्त्र विषयावर प्रमुख तीन पुस्तके आहेत 1) अटमीनिस्टेशन फायनान्स ऑफ द ईस्ट इंडिया कंपनी 2) द ईव्हॅल्युएशन ऑफ प्रोविन्शियल फायनान्स इन ब्रिटीश इंडिया 3) दि प्रॉब्लेम ऑफ द रुपी: इट्स ओरिजिन अँड सोल्युशन. यातील पहिली दोन पुस्तके सार्वजनिक वित्त व्यवस्थेवरील असून, त्यातील पहिल्या पुस्तकात ईस्ट इंडिया कंपनीच्या सन 1792 ते इसवी सन 1858 या काळातील वित्त व्यवहारावर भाष्य केले आहे. दुसरे पुस्तक ब्रिटिशांच्या आमदनीतील भारतातील वित्तीय व्यवहारांमधील केंद्र आणि राज्य संबंध यावर भाष्य करते. हा कालखंड इसवी सन 1833 ते 1921 असा आहे. तिसरे पुस्तक रुपयाची समस्या: तिचा उगम आणि उपाय चलनाविषयी अर्थशास्त्रावरील एक उत्कृष्ट ग्रंथ मानला गेला आहे. इसवीसन 1800 ते 1893 पर्यंत च्या कालखंडात विनिमयाचे माध्यम म्हणून भारतीय चलनाची कमी उत्क्रांती झाली. हे त्या प्रबंधात सांगितले आहे थोडक्यात डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी समाज व्यवस्थेचा अभ्यास करताना माणूस हा केंद्रबिंदू मानला, माणूस माणूस बनला पाहिजे असे त्यांना अभिप्रेत होते. राजकीय क्रांतीपेक्षा सर्वप्रथम सामाजिक व सांस्कृतिक क्रांती झाली पाहिजे असा सिद्धांत त्यांनी मांडला. या अनुषंगाने डॉ. बाबासाहेब यांचे सामाजिक, आर्थिक, राजकीय व सांस्कृतिक

विचार आजच्या समाजव्यवस्थेत साठी अर्थ व्यवस्थेसाठी किती उपयुक्त आहेत.या विचाराने प्रेरित होऊन डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचा आर्थिक विचारांचा अभ्यास करण्यासाठी प्रस्तुत विषय शोधनिबंध साठी निवडण्यात आला आहे.

संशोधन विषयाची उद्दिष्टे :-

- 1) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या आर्थिक विचारांचा समग्र पातळीवर सद्योत्तर अभ्यास करणे.
- 2) डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांचे चलन विषयक विचार जाणून घेणे.
- 3) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे शेतीविषयक विचार अभ्यासणे.
- 4) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे कामगार विषयक कायदे जाणून घेणे.

संशोधन विषयाची गृहीतके :-

- 1) डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांचे आर्थिक विचार भारतीय अर्थव्यवस्थेसाठी महत्त्वपूर्ण आहेत.
- 2) देशांमध्ये आर्थिक स्पर्धेच्यासाठी डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांचे चलन विषयक विचार मोलाचे आहेत.
- 3) देशाच्या आर्थिक विकासासाठी देण्यासाठी तसेच देशात अर्थक्रांती घडवून आणण्यासाठी डॉ बाबासाहेब आंबेडकरांचे विचार दिशादर्शक ठरतात.

संशोधन पद्धती :- प्रस्तुत शोधनिबंध पूर्णता दुय्यम साधनसामग्रीवर आधारित असून शोधनिबंध साठी आवश्यक माहिती पुस्तके, ग्रंथ,नियतकालिके, मासिके,शोधनिबंध तसेच इंटरनेट इत्यादी साधनांद्वारे मिळविण्यात आलेली आहे.

संशोधन विषयाचे विघ्नेषणनात्मक विवेचन:- डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या कारकिर्दीची सुरुवात मुळतः अर्थशास्त्र पासून झाली.मूकनायक,बहिष्कृत भारत, जनता व प्रगल्भ भारत या वृत्तपत्रांना त्यांनी जन्म दिला. मूकनायक चा पहिला अंक शनिवारी दिनांक 31 जानेवारी 1920 रोजी प्रकाशित झाला. अर्थशास्त्र या विषयावर त्यांनी वेळोवेळी घटना समिती,लोकसभा आणि भाषणांद्वारे,नेत्रांद्वारे राष्ट्राच्या आणि अनेक आर्थिक प्रश्नांवर विचार मांडले आहेत. विशेषतः डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी मुळाशी जाऊन मानवजातीचा अभ्यास केला. तसेच जगातील सामाजिक,आर्थिक,राजकीय व सांस्कृतिक इत्यादी क्षेत्रातील विचारांचा अभ्यास केला. बाबासाहेब आंबेडकर हे जागतिक कीर्तीचे आर्थिक विचारवंत होते त्यांच्या आर्थिक विचारांचा परामर्श पुढील प्रमाणे देण्यात आला आहे.

शेतीविषयक विचार:-

भारत कृषीप्रधान देश असल्यामुळे डॉ.आंबेडकरांनीशेतीविषयक विकासा वर भर दिला पाहिजे. असे मत मांडले.पण त्याच बरोबर परंपरागत समाज रचनेतही बदल घडवून आणला पाहिजे असे ही त्यांनी म्हटले आहे.चंग प्रधान शेतीची बाब,विस्तृत शेती,सहकारी व सामुदायिक शेती आणि किमान वेतन यांचा आग्रह धरला."जनरल ऑन इंडियन इकॉनॉमिक सोसायटी" या नियतकालिकात लहान शेतजमिनी आणि त्यावरील उपाय हा लेख प्रसिद्ध केला. त्यात त्यांनी लहान लहान तुकडे यामुळे शेतीचे नुकसान होते, म्हणून जमिनीचे एकीकरण झाले पाहिजे. जमिनीवर अवलंबून असणारी अतिरिक्त लोकसंख्या कमी झाली पाहिजे, तुकड्यांचे एकीकरण झाल्यास उत्पादन वाढेल व शेतमजुरांचे जीवन सुखी होईल असे त्यांचे मत होते. भारतीय शेती संबंधीचे विचार मांडत असताना डॉ आंबेडकरांनी असे मत मांडले की,भारताच्या एकंदर अर्थव्यवस्थेमध्ये शेती विकास झाल्याशिवाय सुधारणा होणार नाही. देशाच्या आर्थिक विकासाला हातभार लावणारे महत्त्वाचे घटक या अनुषंगाने जलसंपत्ती व विद्युत धोरण या विषयी डॉ आंबेडकरांनी अतिशय महत्त्वाचे विचार मांडले आणि कार्य ही केले.राष्ट्रीय दृष्टिकोनातून जलसंपत्तीचे नियोजन करण्यासाठी 1945 मध्ये डॉ. आंबेडकरांनी 'मॅट्रन वॉटर कमिशनची' स्थापना केली. त्यांच्या मते आपल्या देशातील नैसर्गिक संपत्तीचे नियोजन करून त्या संपत्तीचा योग्य उपयोग केला तर देशाचा विकास होऊ शकतो.असे

मत मांडले. तसेच मंत्रीपदावर असताना डॉ. आंबेडकर यांच्याकडे वॉटर रिसोर्सेस आणि इलेक्ट्रिक पावर या दोन कमिटीचा त्यांच्यावर अतिरिक्त भार होता. या कमिटीचे डॉ. आंबेडकर प्रमुख होते.

चलन विषयक विचार:- 1947 साली 'हिस्ट्री ऑफ इंडिया करन्सी' यामध्ये त्यांनी भारतासाठी आदर्श चलन पद्धती कोणती, यावर मूलगामी विचार मांडले आहेत. भारतासाठी आदर्श चलन पद्धती कोणती हा वाद निर्माण झाला, त्या वेळी दोन पर्याय उपलब्ध होते. 1) सुवर्ण परिमाण : मान ज्यामध्ये सोन्याच्या नाण्यांचा वापर चलन म्हणून अभिप्रेत असतो 2) सुवर्ण विनिमय परिमाण ज्यामध्ये कागदी नोटांचा चलन म्हणून वापर होतो आणि कागदी रुपये रुपये घेऊन ठराविक दराने सोने द्यावयाची सरकारने हमी घेतलेली असते. प्रा. केन्स व इतर अर्थतज्ज्ञांनी सुवर्ण विनिमय परिमाणतत्त्वचिक असल्याने व या व्यवस्थेत चलन निर्मिती ही देशातील सोन्याच्या साठ्यावर अवलंबून नसल्याने, ही पद्धत भारतासाठी योग्य आहे, असे प्रतिपादन केले परंतु डॉ. आंबेडकरांनी याला प्रखर विरोध केला, त्यांच्या मते या व्यवस्थेचे चलन निर्मिती लवचिक असल्यामुळे ती अमर्याद होऊ शकते, यामध्ये भाववाद निर्माण होऊन रुपयाची किंमत घसरू शकते, सुवर्ण विनिमय परिमाण असताना भारतात अशी भाव वाद झाली, याचे विवेचन आंबेडकरांनी दिले. त्यांनी सुवर्ण परिमाण पद्धती हीच भारतासाठी योग्य असून त्यासाठी ऐतिहासिक पुरावे देऊन, सुवर्णपरिमाण पद्धतीत भारतात किंमती कशा स्थिर होत्या आहे हे दाखवून दिले. चलन निर्मिती करणाऱ्या रिसर्व बँक संस्थेच्या चलन निर्मितीवर परिणामकारक अंकुश असल्याची आवश्यकता आहे, असा युक्तिवाद 1926 मध्ये नेमलेल्या 'हिल्टन यंग कमिशन' पुढे साक्ष देताना त्यांनी केला. आंबेडकरांच्या चलनविषयक मताचा विचार न करता भारत व इतरत्र केन्स यांच्या भूमिकेचा स्वीकार केला. परंतु आजची परिस्थिती पाहता त्यांची भूमिका निश्चित होती असे म्हणावे लागेल. कारण आज केंद्र सरकारची अर्थसंकल्पीय तूट वाढत असून रिसर्व बँकेला पतपुरवठा वाढवावा लागतो आहे. त्यामुळे चलनफुगवटा व त्या अनुषंगाने घेणारी भाववादीची समस्या याला तोंड द्यावे लागत आहे. चलन निर्मितीच्या क्षमतेवर अंकुश ठेवण्यास संबंधीची त्यांची भूमिका भविष्याचा वेध घेणारी होती यात शंका नाही.

कामगार उद्धारक डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर :- डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर योर समाज सुधारक, विचारवंत होते. डॉ. आंबेडकर यांनी ज्या जबाबदाऱ्या स्वीकारल्या त्यात त्यांनी ठसा उमटवला. ते 1942 ते 1946 पर्यंत केंद्रीय श्रम रोजगार, ऊर्जा मंत्री म्हणून कार्यरत होते. डॉ. आंबेडकर 15 ऑगस्ट 1938 झाली स्वतंत्र मजूर पक्षाची स्थापना केली. पक्षाचा जाहीरनामा 'टाईम्स ऑफ इंडिया' या इंग्रजी दैनिकात पहिल्यांदा प्रकाशित करण्यात आला. कामगार हा मनुष्य आहे व त्याला मानवाचे हक्क मिळाले पाहिजे कामगारांचे निश्चित वेतन, कामगार आणि मालक यातील चांगले संबंध, कामगारांचे राहणीमान उंचावले पाहिजे, आपल्या मुलांच्या शिक्षणाकडे लक्ष दिले पाहिजे, आर्थिक विषमतेविरुद्ध कामगारांनी लढा दिला पाहिजे तेव्हा कामगार संघटनेच्या बळावर प्रश्न सुटतील तसेच पराबलंबी असण्यापेक्षा स्वावलंबी व्हा असा संदेश डॉ. आंबेडकरांनी दिला. समग्र भारतातील कामगार आणि कामगार चळवळ कामगार कायदे, स्त्री कामगारा बद्दलची आत्मीयता, उन्नतीचा मार्ग डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांमुळे सुकर झाला आहे. असे म्हणता येईल तसेच त्यांनी 1) शेतमजुरांना किमान मजुरी देणे. 2) औद्योगिक कामगारांना पुरेसा पगार व पगारी सुरक्षा 3) कामगार संघटना मान्यता मिळवून देणे. 4) कामगारांना दिवसभरात केवळ आठ तास चढे काम देणे. 5) नोकरीत असताना जर कामगारांचा अपघात झाला, अथवा मृत्यू झाला तर मालकाकडून कामगाराला नुकसानभरपाई देणे. 6) स्त्रियांना कारखाना कायद्यान्वये रात्री काम करण्यास बंदी. 7) स्त्रियांना प्रस्तुती काळात भर पगारी सुट्टी. इत्यादी महत्त्वपूर्ण निर्णय डॉ. आंबेडकरांनी कामगार विषय घेतले.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे अर्थशास्त्रा विषयाचे विचार:- डॉ. आंबेडकरांनी अर्थशास्त्रामध्ये केवळ संपत्तीचा व आर्थिक संबंधाचा अभ्यास व्हावा, असा त्यांचा आग्रह होता समाजामध्ये संपत्तीचे वाटप समानतेची व्हावे असे त्यांना

वाटन होते. त्याच प्रमाणे जातिव्यवस्थेचा देशाच्या अर्थव्यवस्थेवर कसा विपरीत परिणाम होतो हे देखील त्यांनी स्पष्ट केले. त्यांच्या मते जातिव्यवस्थेमुळे दारिद्र्य, आर्थिक पिढवणूक, असमानता कमी निर्माण झाली आणि त्यामध्ये कधी काही झाली याचे नविन विवेचन डॉ. आंबेडकरांनी केले. उद्योगा मंडळी विचार मंडळन अगताना, डॉ. आंबेडकर औद्योगिकीकरणामा विरोध न करता आधुनिक औद्योगिकीकरणचा पुरस्कार केला, परंतु अशा औद्योगिकीकरण यापासून विषमता, मंजलीचे केंडीकरण, मलेदारी यांची वाढ होऊ नये असे त्यांना वाटत होते. काही मूलभूत स्वरूपाचे उद्योग, सरकारने चालवावीत असे त्यांचे मत होते. डॉ. आंबेडकरांनी हिस्ट्रीरी ऑफ इंडिया कर्न्पी अँड ट्रेकिंग या ग्रंथातून भारतीय अर्थव्यवस्थेच्या योग्य संतुलनासाठी बँकिंग क्षेत्राची गरज याबाबत मोन्यवान विचार मंडले, आर्थिक विकासासाठी बँकिंग क्षेत्राचे योगदान, खाजगी सावकारी पासून सामान्यांना वाचविण्यासाठी बँकेचे महत्त्व त्यांनी सधात पेण्याचा आग्रह केला होता. भारतीय रिझर्व बँकेच्या स्थापनेत बाबासाहेबांच्या चिंतनाचे आणि मार्गदर्शनाचे फार मोठे योगदान आहे.

निष्कर्ष

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांची दृष्टी अतिशय सूक्ष्म होती. त्यांचा अभ्यास सखोल होता सखोल अभ्यासामुळे ते जगाच्या आर्थिक परिवर्तनाशी अवगत होते. भारतीय समाजात असलेल्या गरीब आणि विषमता दूर करण्यासाठी त्यांनी आपले ठोस मते मांडली. शेती संदर्भातते विशेषता छोट्या धारण क्षेत्राच्या बाबतीत मांडलेले विचार आजच्या परिस्थितीत उपयुक्त ठरतात. त्यांनी व्यक्त केलेल्या विचारांच्या आधारे जर आपण घोरणे आखली तर निश्चितपणे ग्रामीण भागातील शोषितांना त्याचा न्याय हक्क मिळेल. डॉ. आंबेडकरांच्या संपूर्ण विचारांमध्ये मानवतावादी सूचक सर्वत्र आढळते. कामगार मंत्री असताना डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी कारखानदार, कामगार आणि महिला न्याय मिळून दिला. खऱ्या अर्थाने आंबेडकर हे स्त्री-उद्धारक होते. एवढेच नव्हे तर आंबेडकर हे एक घोर विचारवंत होते, त्यांनी अर्थशास्त्रज्ञ, समाजशास्त्र विधीज्ञ, शिक्षणज्ञ, सदस्य संसद आणि या सर्वांच्या पलीकडे जाऊन त्यांनी समाज सुधारक आणि मानवाधिकाराचा रक्षक या नात्याने केलेले कार्य अतुलनीय आहे.

सारांश:- डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर एक जागतिक दर्जाचे अर्थतज्ञ, रुपयाच्या प्रथाची मांडणी करणारे जगातील पहिले अर्थतज्ञ, 1921 च्या काळातील भारतासमोरील आव्हाने, ब्रिटिशांनी लागू केलेल्या चलन व्यवस्थेमुळे भारतात आलेली संकटे यांची मांडणी करण्यासाठी डॉ. आंबेडकरांनी आपल्या अर्थशास्त्रीय ज्ञानाचा पुरेपूर वापर केला. डॉ. आंबेडकरांनी पतधोरण, सार्वजनिक वित्त पुरवठा, शेतीचे अर्थशास्त्र, देशाची अर्थव्यवस्था, चलन विषयक विचार इत्यादी विषयावर चिंतन व लेखन केले या सर्व आर्थिक विचारांचा भारतीय अर्थव्यवस्थेत वापर झाला तर भारतीय अर्थव्यवस्थेत मोठी अर्थ क्रांती झाल्याशिवाय राहणार नाही

संदर्भसूची:-

- 1) maharashtratimes. com. - 14 April 2013
- 2) lokmat. com. - 6 Dec 2015
- 3) www. ibp. world. - 9 June 2019
- 4) Maharashtra Times. com
- 5) www. timenowMarathi. com
- 6) आर्थिक विचारांचा इतिहास प्रा. रायखेलकर, डॉ. दामजी
- 7) आर्थिक विचारांचा इतिहास प्रा. पी. आर. कुमानाचे, डॉ. विलास खंदारे
- 8) अर्थशास्त्रज्ञ : डॉ. वी. आर आंबेडकर प्रा. सोमवंशी वी. सी